

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Stosunki polityczne i narodowościowe na pograniczu Śląska Cieszyńskiego i Galicji Zachodniej w latach 1897-1920 - recenzja

Author: Henryk Olszar

Citation style: Olszar Henryk. (2016). Stosunki polityczne i narodowościowe na pograniczu Śląska Cieszyńskiego i Galicji Zachodniej w latach 1897-1920 - recenzja. "Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej" (T. 9, nr 2 (2016), s. 219-223).

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

Grzegorz Wnętrzak, *Stosunki polityczne i narodowościowe na pograniczu Śląska Cieszyńskiego i Galicji Zachodniej w latach 1897–1920*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, 427 s.

Zacznę od końca i to dosłownie:

Stosunki narodowościowe i polityczne w okręgu bielsko-bialskim na przełomie XIX i XX wieku opisane w pracy były jedynie dwudziestokilkuletnim okresem wzajemnego współżycia Polaków i Niemców na opisanym terenie, ale decydującym dla dalszych losów tych obszarów, zwłaszcza dla Śląska Cieszyńskiego, który po 1920 roku został przyłączony już na trwałe do państwa polskiego. Był także okresem, w którym najpełniej ujawni się konflikt narodowościowy w obu miastach i w ich okolicy. Jedynym porównywalnym okresem w znaczeniu wzajemnych kontaktów polsko-niemieckich na tym obszarze był okres międzywojenny, zakończony II wojną światową i ostatecznym wysiedleniem ludności niemieckiej, nie tylko zresztą ze Śląska Cieszyńskiego, po jej zakończeniu (s. 373).

Tak brzmi pierwszy akapit *Zakończenia* książki Grzegorza Wnętrzaka. Każdy, kto poznał dorobek tego Autora docenia Jego dociekania związane z historią Śląska Cieszyńskiego i Małopolski w XIX i XX stuleciu, zwłaszcza w zakresie stosunków etnicznych, kulturowych i politycznych oraz wpływu religii na kształtowanie się tożsamości narodowościowej w Europie Środkowej i Wschodniej.

W każdym razie akapit ten jest dobrym przykładem tego, co chyba najcenniejsze w całej rozprawie – syntezy rozumienia i stylu, która pojawia się w historycznych dysertacjach pod koniec dzieła. Autor bowiem najpierw na wielu stronicach mierzył się badawczo ze źródłami, gdzie odkrywał mądrość minionych pokoleń i ważność wydarzeń, która była ich udziałem oraz konsekwentnie nie odpuszczał sprawy komentowania ich językiem historycznej narracji. Przypuszczam, że mamy tu do czynienia z tym właśnie przypadkiem.

427-stronicowa dysertacja składa się z pięciu rozdziałów. Cała struktura jest przemyślana i *domyślana* oraz współcześnie zinterpretowana; poszczególne części zachowują właściwe proporcje, a zagadnienia są dobrze rozplanowane. Książka opatrzona jest klarownym wstępem, zawiera bibliografię oraz streszczenie w języku angielskim i niemieckim. Na uwagę zasługuje pięć dokumentów źródłowych, zawierających relacje z otwarcia Domu Polskiego w Bielsku, tzw. „bitwy nad Białką”, plebiscytu i przynależności Śląska Cieszyńskiego do Polski. Ponadto interesujące są tabele, odnoszące się do spisów ludności, struktury wyznaniowej i narodowościowej, wyników wyborów na terenie Śląska Cieszyńskiego i Galicji Zachodniej oraz dwie autorskie mapy, uwzględniające pogranicze śląsko-małopolskie i jego strukturę narodowościowo-religijną na początku XX wieku. Całość jest bardzo dobrze zredagowana, czytelna, przejrzysta. Autor dysponuje wszystkimi niezbędnymi do tego narzędziami: sporą erudycją, specjalistyczną wiedzą, sprawnością językową, umiejętnością przechodzenia od analiz do wniosków i syntez, i – przede wszystkim fundamentem historyka i europeisty. A także – bądź co bądź – 36 latami.

Grzegorz Wnętrzak potraktował pogranicze śląsko-galicjskie jako jeden obszar badawczy. Według niego

zadecydowało o tym kilka czynników. Najważniejszym z nich było znaczące podobieństwo obszaru wschodniej części Śląska Cieszyńskiego i sąsiadującego z nim fragmentu prowincji galicyjskiej pod względem etnicznym i narodowościowym, a także społecznym. Podobieństwo to różnicowało owo pogranicze od pozostałych części Śląska Austriackiego (w przypadku powiatu bielskiego), jak i Galicji (w przypadku powiatu bielskiego). [...]. Okres zamknięty w latach 1897–1920 został wybrany nieprzypadkowo. Jest to czas, kiedy w większości uległy jasnemu wykrystalizowaniu tożsamości narodowe i postawy polityczne ludności omawianego obszaru (s. 10, 12).

Pierwszy rozdział: *Struktura polityczna, narodowościowa, religijna i społeczna pogranicza Śląska i Galicji na przełomie XIX i XX wieku* to omówienie – głównie pod względem statystycznym – terytorium będącego przedmiotem pracy. W tej części książki pojawiło się jedno z ważnych pytań Grzegorza Wnętrzaka odnośnie do różnic struktury etnicznej i społecznej pogranicza na tle sąsiednich powiatów śląskich i galicyjskich oraz rodzących się z tego powodu konsekwencji dla odniesień społecznych i narodowościowych. Autor słusznie wskazał na półwiecze po Wiośnie Ludów; czyli na okres, który przyniósł wykrystalizowanie się oblicza narodowo-społecznego interesującego nas pogranicza w sposób decydujący dla późniejszych relacji. W drugim i trzecim rozdziale czytelnik zostaje zapoznany z działalnością o charakterze politycznym i narodowościowym dwóch głównych nacji: polskiej i niemieckiej, zamieszkujących pograniczne powiaty: bielski (leżący w cieszyńskiej części prowincji Śląsk Austriacki) i biały (należący do prowincji galicyjskiej) do momentu wybuchu I wojny światowej. Według niego kampanie wyborcze stały się wiarygodnym testem na rzeczywiste poparcie dla konkretnych idei i programów prezentowanych przez ugrupowania polityczne również na łamach ówczesnej prasy. Czytelnik może łatwo zauważyć, że w tej części pracy Grzegorz Wnętrzak skupił się głównie na kulisach propagandy i samych wyborach do organów przedstawicielskich na Śląsku Cieszyńskim, marginalizuje natomiast – z powodu uszczuplonej bazy źródłowej – sprawy związane z życiem politycznym i wyborami do sejmu galicyjskiego i parlamentu wiedeńskiego. Kolejna, czwarta część pracy, poświęcona jest okresowi I wojny światowej oraz planom polskich i niemieckich polityków wobec pogranicza śląsko-galicyjskiego w kontekście nieuchronnej klęski wojennej państw centralnych. Szczególną uwagę Autor zwrócił na czyn legionowy mieszkańców śląskiej części pogranicza oraz na aspiracje narodowe miejscowych przywódców partyjnych, którzy marzyli o przyłączeniu Galicji Zachodniej i Śląska Cieszyńskiego. Ostatni rozdział dotyczy charakterystyki omawianego pogranicza w latach 1918–1920; czyli okresu, który okazał się decydujący dla jego przyszłej przynależności państwowej do Drugiej Rzeczypospolitej. Grzegorz Wnętrzak zwrócił uwagę na postawy ludności Śląska Cieszyńskiego odnośnie związków z Warszawą. Nie były one jednolite nawet wśród ludności polskiej, dzie-

łącej się wyraźnie na zwolenników ks. Józefa Londzina – lidera Związku Śląskich Katolików i Józefa Koźdonia – sekretarza generalnego separatystycznej Śląskiej Partii Ludowej. Autor poruszył najciekawszą – moim zdaniem – kwestię w całej pracy, dotyczącą wpływu niejednoznacznie określonej narodowo ludności powiatu bielskiego na losy ewentualnego plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim oraz – w tych samych okolicznościach – odniesienia do wspomnianego plebiscytu ludności z pogranicznych powiatów galicyjskich.

Na pewno w pracy Grzegorza Wnętrzaaka nie znajdziemy szerszego omówienia spraw żydowskich i robotniczych. Autor postąpił tak celowo, pomimo iż Żydzi stanowili znaczny odsetek mieszkańców Bielska i Białej. Jak sam wyjaśnił:

[...] [społeczność ta] nie tworzyła [...] wyraźnego odrębnego życia politycznego, a pod względem narodowym ulegała asymilacji niemieckiej – w Bielsku całkowicie, w Białej w znacznej mierze. Żydzi bielscy i białscy nie wysuwali żadnych własnych postulatów o charakterze polityczno-narodowościowym, a ich postawy społeczne były związane z życiem społeczności niemieckiej, którą współtworzyli (s. 16).

Warto podkreślić, że podstawą źródłową pracy Grzegorza Wnętrzaaka są archiwalia zgromadzone w Warszawie (Archiwum Akt Nowych), Katowicach (Archiwum Państwowe – Oddziały w Bielsku-Białej i Cieszynie), Krakowie (Archiwum Państwowe) i Opawie (Zemský archiv) oraz pamiętniki Władysława Zabawskiego, ks. Józefa Londzina, Antoniego Mikulskiego czy Jana Kubisza, a także monografie Józefa Chlebowczyka, Andrzeja Stępniaaka, Janusza Gruchały, Waltera Kuhna, Erwina Hanslika i Jaroslava Valenty oraz źródła urzędowe i doniesienia prasowe.

Książka wydana przez Grzegorza Wnętrzaaka tak naprawdę wpisuje się w historię Bielska-Białej. Ze względu na jej treść, omawiającą stosunki polityczne i narodowościowe na dawnym pograniczu Śląska Cieszyńskiego i Małopolski oraz dokumentację źródłową i statystyczną jest godna polecenia czytelnikom uważnie studiującym dzieje swojej małej Ojczyzny. Jest przykładem publikacji oryginalnej i posiadającej charakter źródłowo-archiwalny. Bez wątplenia jest też opracowaniem bardzo potrzebnym, gdyż wypełniającym historiograficzną lukę – stąd godnym rozpowszechnienia.

Publikacja Grzegorza Wnętrzaka jest przeznaczona głównie dla historyków zajmujących się Śląskiem Cieszyńskim i Małopolską i można mieć nadzieję na to, że znajdzie nowych czytelników.

Ks. Henryk Olszar